

Unii comentatori nu iau act nici de opinia lui Sebastian însuși, nici de părerea Marucăi Cantacuzino despre Nae-ca-diavol.

■ **marta petreu**

Respectând calendarul sebastianesc al anului 1934 – scriitorul a redactat *Cum am devenit huligan în noiembrie-decembrie 1934* –, am așteptat și eu să se facă toamnă târzie, ba chiar iarnă, pentru a citi cronicile la cartea mea *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian* (Iași, Ed. Polirom, 2009) și pentru a răspunde.

Să mergem la Patriarhie!

Cartea a beneficiat de multe comentarii, de la cele normale (numeroși comentatori, fără să se abțină de la observații critice ori de la formularea unor interesante sugestii pentru interpretarea unor secvențe, au prezentat-o în întregul ei) la cele total contestatoare (mergând pînă la acuzația de „fraudă istorico-literară” și „malpraxis critic”). Îmi pare rău că, în loc să discut sugestiile pertinente și utile, de care cartea mea ar putea beneficia la o probabilită a doua ediție, trebuie acum să mă ocup numai de comentarii și de comentariile care mi-au contestat însăși îndreptățirea de-a o scrie.

Și, în plus, câteva comentatori mi-au negat chiar dreptul de a pune în discuție articolele politice ale lui Sebastian.

Astfel, dna Ioana Părvulescu declară despre volumul meu: „mi-e greu să cred că l-ai publicat”; pentru d-sa, a pune în discuție aspectele neconvenabile din operele unor scriitori care au murit – argumentul este construit cu trimitere la Z. Ornea, dar pentru autoare are valoare de principiu general, fiind cu atât mai valabil pentru Sebastian – este un fapt în sine reprobabil: „acuzi o sumă de oameni dintre care unii, ca Z. Ornea, nu se mai pot apăra”; apoi, în variante diferite, sugerează că Sebastian, mort fiind, nu se mai poate apăra, iar cînd s-ar putea, nu-l las eu: „nu-i dai niciodată cuvîntul [lui Sebastian] să se apere”.

După dl Daniel Cristea-Enache, Sebastian nu mai poate fi obiectul unor studii care îi răscolesc trecutul, deoarece,

în calitate de autor al *Jurnalului*, a devenit model moral: „Efectul Sebastian, despre care s-a vorbit, depășește spectrul ideologic și condiționările de culoar(e) ale acestuia. Ca și la Steinhardt, ca și la Sîrbu, este un efect scriitoricesc și uman extrem de puternic și de profund, atingînd sensibilități ale unui tînăr de azi [tînăr pe care dl C. Stănescu l-a identificat, într-o revistă a presei, ca fiind însuși dl Cristea-Enache] și ale unui om dintotdeauna”. Rezultă că, pentru a nu tulbura aceste „sensibilități”, cercetarea carierei lui Sebastian la *Cuvîntul* trebuie să înghețe.

E o opinie pe care o susține, cu nuanțe suplimentare – celebritatea „pe două continente” a *Jurnalului* sebastianesc –, și dl Vasile Popovici. Pentru el, cartea mea este „o răfuială inoportună cu trecutul”: „În felul acesta, Marta Petreu dă cu tifla tuturor celor care, pe două continente, făcuseră din Mihail Sebastian mielul sacrificat din anii antisemitismului românesc și împărțiseră lumea în Mircea Eliade, Constantin Noica, Emil Cioran (răii), pe de o parte, și, pe de alta, Mihail Sebastian și – se înțelege – toți cei care făcuseră din el, după publicarea *Jurnalului*, un argument și un stindard (bunii)”.

Însumînd, rezultă că istoriografia literară, istoriografia ideilor sau pur și simplu istoriografia (a lumii? numai a României?) trebuie să respecte următoarele principii: „Despre trecut și despre morți, numai de bine!”, pentru că nu se mai pot apăra; „Despre modelele morale”, chiar dacă statuate pe baza unor informații incomplete, „nici o întrebare!”.

Cartea mea este contestată încă de la titlu. Dl Iovănel acuză: „Tendința începe de la titlu (instalarea într-un vocabular teologico-metafizic – vezi «diavol»...)”. Dl Cristea-Enache afirmă ritos că: „titlul cărții e inadecvat”, îndoindu-se – deși cartea are aproape 900 de note și 21 de pagini de bibliografie – că ar avea vreo acoperire documentară: „Prindem metafora, dar e greu de crezut că ea a apărut în urma unei cercetări de arhivă, și că nu e o găselniță publicitară”. Drept care conchide: „Suntem deci invitați să pătrundem în sfera de aplicație a studiului științific pe o cale mai potrivită basmelor și prozelor fantastice, care lucrează cu Ucigă-l toaca introducîndu-l lejer și scoțîndu-l la fel de neproblematic din scenă”.

Un alt comentator se laudă: „Am căutat în bibliotecă cartea în care Marta Petreu a descris procesul (penal? biblic?) potrivit căruia Nae Ionescu a fost dovedit drept diavol printr-o sentință definitivă și irevocabilă. N-am găsit-o”.

Dna Părvulescu, la rîndul său, face din problema diavolului un leitmotiv al serialului ei: „Recunosc că formularea m-a lăsat perplexă și n-o mai puteam crede posibilă în ziua de azi: «au depus mărturie că era diavolul» ține de un Ev Mediu în care se făceau procese de vrăjitorie”; „Titlul tău, *Diavolul și...*, este cel care a generat titlul meu. Și, pînă la urmă, Marta, despre care diavol vorbim? Despre cel al Inchiziției?”

Trebuie să recunosc: aceste comentarii, în care sînt tratată ca și cum n-aș mai fi scris niciodată despre cultura românească, despre Nae Ionescu și generația '27, ci aș fi la primele *încercări literare*, m-au mirat. Nici nu știu care dintre comentarii mei m-a mirat mai tare. Dl Iovănel, care are puterea de a scula morții din moarte pentru a-i face directori de editură? Dl Cristea-Enache, care, pe baza *Jurnalului*, și-a făcut un model moral din Sebastian, dar n-a băgat de seamă că modelul său l-a descris, nu o singură dată, pe Nae Ionescu prin atribute diabolice, ba chiar l-a numit „diavol”? Sau dna Părvulescu, care declară „Trăiesc de multă vreme în interbelic”, dar nu știe că exact interbelic (și cei din generația următoare) l-au numit pe Nae Ionescu diavol sau l-au descris prin epitete din sfera

Criticilor mei

demonicului/satanicului/lucifericului? Cum se face că acești critici, care mă acuză la tot cuvîntul de fraudă literară, comit fraudă de a se preface că nu văd, pentru Nae-ca-diavol, nici indicația bibliografică pe care o dau pe coperta cărții, nici indicațiile bibliografice pe care le dau în text, în note și în bibliografia finală?

Am pomenit-o în textul meu pe Maruca Cantacuzino-Enescu, ale cărei pagini despre Nae-ca-diavol au apărut cu mulți ani în urmă în *Apostrof*, și care acum, de cînd i-au apărut memoriile în volum, poate fi citită în orice bibliotecă. Dnii Iovănel și Cristea-Enache n-au vrut să vadă această indicație bibliografică. Dna Părvulescu a văzut-o, dar numai ca să se scandalizeze: „Cum să înțeleg «inclusiv una dintre iubitele lui»? Aș spune că mărturiile iubitelor sunt dintre cele mai subiective, nu dintre cele mai obiective, tu ce crezi?”, mă ia la rost, ca tovarășa educatoare pe vremuri la grădiniță, dna Părvulescu. Recunosc că eu, socotînd că iubirea este fapta umană cea mai înaltă și mai gravă, cred în mărturiile celor care iubesc; mai mult: pentru mine, iubirea explică aproape totul și scuză aproape orice. Aici se află, probabil, diferența esențială între mine și unii comentatori ai cărții mele: eu cred că iubirea dintre Nae Ionescu și Sebastian este scuza cea mai bună a lui Sebastian. Foarte probabil, chiar absolvirea lui.

Deci, unii comentatori nu iau act nici de opinia lui Sebastian însuși, nici de părerea Marucăi Cantacuzino despre

Nae-ca-diavol. Dar celelalte trimiteri ale mele, la Vulcănescu și la Miron Cristea, patriarhul României? De ce nu sînt luate în seamă? Te pomenești că dl Cristea-Enache, care știe totul despre Cel de Sus, ba chiar îi translează lui Dumnezeu propriile sale păreri („așa cum nu ne plac nici nouă, nu-i vor plăcea prea mult nici lui Dumnezeu”; vorba despre poemele mele), nu vrea să-l creadă nici pe inferiorul său ierarhic, patriarhul Miron Cristea.

Ceva mai tare mă mir de dl Iovănel, care mă acuză pe mine de „vocabular teologico-metafizic”, deși dumnealui, în „Cronologia” pe care a alcătuit-o pentru romanul *Cronică de familie* de Petru Dumitriu (recent reeditat de *Jurnalul național*), l-a înviat pe A. Toma – mort în 1954 – și i-a încredințat, începînd cu decembrie 1958, funcția de director la E.S.P.L.A. (v. volumul întâi al *Cronicii de familie*, p. 9): „1958. [...] În decembrie, Petru Dumitriu este înlocuit la conducerea ESPLA de A. Toma”. Dacă dl Iovănel ar fi citit *Cronică de familie*, ar fi avut ocazia să-l întâlnească pe Nae Ionescu în postură de diavol: mediata de sinteza prozastică a lui Petru Dumitriu, înțîlnirea dlui Iovănel cu Nae Ionescu ar fi făcut măcar cît învierea lui A. Toma.

Să vedem și nemulțumirile dnei Părvulescu legate de problema diavolului:

Am scris, la pagina 184 a cărții mele: „pentru Sebastian, un plagiat făcut de Nae însemna totuși destul de puțin, el avînd convingerea că «ceva demonic în Nae – și nu pot

Cum spuneam, unii contestatari ai cărții mele neagă vehement chiar concluzia, adică însuși faptul că Sebastian a fost un antidemocrat de extremă dreaptă.

crede că omul ăsta poate fi anulat printr-o critică universitară; **nota 18: Sebastian, Jurnal, 14 mart. 1936, p. 46**. Am scris, la pagina 186: „Degeaba i-l descriau alții – «Vianu, [...], Ralea, Papillian, Pippide, Eugen Ionescu» (**nota 27: Sebastian, Jurnal, 31 mai 1941, p. 339**) – în termeni negativi: „un stîlp de cafea, un bărbier, un farsor, un «șef» (**nota 28: Ibidem**)”: la o asemenea provocare ucenicul răspunde ambiguu, dar sincer, numindu-l pe Nae «diavolul». „Chiar dacă Sebastian s-a amuzat, în mediile intelectuale ostile lui Nae Ionescu, să declare că «pentru mine Nae Ionescu era diavolul» (**nota 30: Sebastian, Jurnal, 31 mai 1941, p. 339**)...”

Dna Părvulescu trece cu vederea primul fragment, cel de la pagina 184; trece cu vederea cele două fragmente de la pagina 186, cu cele trei note ale lor cu tot; dar, ca să aibă sămîntă de polemică, **comentează... coperta a IV-a a cărții mele, uneori rezumatul**: „Pe coperta a IV-a a cărții [...] În primul rînd îl faci pe Sebastian ucenic al diavolului – demonizăm, demonizăm! În al doilea rînd, spui că Sebastian «a sîrșit prin a declara» că Nae Ionescu «era diavolul». Iată deja un joc al manierismului logic, te las pe tine, care ești specialist, să-i spui pe nume. **Să mergem la sursă, deși e ocultată**. Sebastian notează în jurnalul lui, la data de 31 mai 1941: «Joi seara reuniune la Vianu, cu Ralea, Papillian, Pippide, Eugen Ionescu. Lungă discuție despre Nae Ionescu, care pentru Ralea și Vianu nu era decît un stîlp de cafea, un bărbier, un farsor, un «șef». M-am amuzat să le spun că pentru mine Nae Ionescu era diavolul». Las pe fiecare să judece diferența dintre «a sîrșit prin a declara» și «m-am amuzat să le spun». Plus contextul afirmației, opoziția între bărbier și diavol. (Nu vreau să intru în toată literatura cu diavoli pe care o are în spate această declarație, dintre care măcar Goethe n-ar trebui ignorat. Dar să trecem.)”

Bineînțeles, eu am scris prezentarea de pe coperta cărții. Dar copertă cu note de subsol n-am mai văzut. „...sursa... e ocultată”, clamează dna Părvulescu și, încîntată că a descoperit ceva de care să se lege, n-a mai avut vreme să se uite și-n carte. Unde ar fi dat, cum se vede mai sus, și de sursă: de trei ori (notele 27, 28, 30) pe o singură pagină!, și de „bărbier”, și de „amuzamentul” lui Sebastian, și de o bibliografie pentru Nae-ca-diavol; și, în plus, de o bibliografie universală *contemporană și extrem-contemporană*, iar nu de la începutul secolului al XIX-lea, pentru extrema dreaptă europeană văzută sub specia diavolului.

Dna Părvulescu, care „trăiește de multă vreme în interbelic”, nu știe că, exact atunci, Miron Cristea l-a pus pe Dimitrie Belizarie să-l picteze pe Nae Ionescu drept diavol în tinda Catedralei Patriarhiei; așa că Nae Ionescu apare în frescă „sub forma unui diavol suplu, cu gingii roșii, cu mâna dreaptă pe brațul unei tinere femei, cu stînga indicînd unui ucenic drumul spre flăcările iadului”.

În lista celor care, din ignoranță, suficiență ori rea-voință, mi-au prezentat în mod falsificat cartea, trebuie să-l adaug pe dl Paul Cernat. Acesta, deși recunoaște că problema diavolului este „documentată” și local, și universal, nu suflă o vorbă că-n cartea mea se găsesc toate „documentele”. Dl Cernat se face pur și simplu că nu le vede și că ar lucra pe cunoștințe pe care numai el le-ar avea, iar eu, ba. Așa, ca să aibă spor mai mare când exclamă: „suspect”. Deoarece dl Cernat chiar cunoaște o parte, cea avangardistă, a interbelicului românesc, nu pot să spun decît un lucru: păcat!

Neștiința tuturor o fi scuzabilă, dar faptul că-mi falsifică afirmațiile,

că nu-mi văd notele de subsol și bibliografia, nu. Ignoranța lor o fi scuzabilă, dar tupeul cu care mă acuză pe mine de ignoranță, de falsificare și de rele intenții, ba. Dacă lor nu le place să citească în întregime cărțile pe care le contestă, atunci să meargă, totuși, pînă la Patriarhie.

Nu eu am scris articolele lui Sebastian din *Cuvîntul*

După ce, instituind tabuuri în cercetarea istoriografică, se scandalizează de existența cărții mele și de titlul ei, contestatarii cărții mele neagă, prin aceleași metode și cu aceeași pricepere, chiar faptele descrise, **chiar faptul că Sebastian a fost cel puțin în epoca în care a colaborat la „Cuvîntul” un antidemocrat de extremă dreaptă**. Deși un „scandal” precedent, cel din jurul lui Eliade și-al lui Norman Manea, ar fi trebuit să îndemne la o anumită precauție, căci timpul lucrează de data asta, sper, în favoarea adevărului, iar nu – ca în timpul socialismului real românesc – a ocultării lui, cartea mea a fost primită cu indignare și etichetată drept un „fals strident”. Nu vreau să convertesc pe nimeni; dorința unor comentatori literari de a-l conserva pe Sebastian drept iconă la care se închină este dreptul lor privat. Dar este o dorință care îi descalifică din start ca istorici ai literaturii și ai ideilor.

Într-o cultură structural estetică, cum este cea românească, observ încă o dată că orice lectură și orice cercetare de istoria ideilor politice (cu excepția cercetării socialismului românesc real) provoacă valuri de mînie. Este semnificativ în acest sens că dl Cristea-Enache protestează, confuz, că l-aș „judeca pe M. Sebastian ca pe un ideolog”, iar dl Popovici declară că lecturile „cu lupă ideologică” sînt „o răfuială inoportună cu trecutul”, un „imens delir interpretativ”. Mai merită oare, în aceste condiții, să le amintesc pasionalilor mei contestatari că și atunci cînd s-a scris despre Sebastian ca democrat (etern!), tot lectură ideologică era?

Discutarea extremei drepte românești și a genezei ei irită deci la culme, ca și cum subiectul ar atinge abisuri de sensibilitate care mie îmi scapă. (Și alt subiect gingaș, geneza extremei stîngi românești și manifestările ei intelectuale interbelice, este trecut semnificativ sub tăcere.) Nu mă îndoiesc că e mult mai plăcut să vorbești despre Sebastian ca scriitor decît ca ziarist politic ori că e mult mai simpatic să-i începi publicistica din 1934, iar nu din 1927.

Cum spuneam, unii contestatari ai cărții mele neagă vehement chiar concluzia, adică însuși faptul că Sebastian a fost un antidemocrat de extremă dreaptă. Înțeleg că unii dintre comentarii cărții mele nu acceptă decît o extremă dreaptă românească **pură din punct de vedere etnic, negîndu-le evreilor dreptul de a greși la dreapta și că, în consecință, îi neagă și lui Sebastian, ca evreu, dreptul fundamental de a greși, în circumstanțele istorice date, ca oricare alt tînăr din generația sa. Mă abțin să mă întreb ce se ascunde sub acest reducționism. (La fel, mă abțin să mă întreb ce carte intrapsihică a recenzat dl Dan C. Mihăilescu la ProTv cînd a afirmat că eu l-aș fi descris pe Sebastian drept „admirator [...] chiar al regimului hitlerist. Era un [...] prohitlerist care a justificat violența în viața politică românească”. Deși pretindea că prezintă cartea mea, cu siguranță nu despre ea vorbea: căci eu, în *Diavolul și ucenicul său...*, am scris clar că Sebastian a fost **antihitlerist**.)**

Contestatarii cărții mele cred deci că extrema dreaptă românească a fost, din start, pură din punct de vedere etnic și că, în principiu, un evreu nu a putut greși drumul politic decît

la extrema stîngă, nu și la extrema dreaptă. Înțeleg iluzia lor logică (dar a înțelege nu înseamnă a aproba, cum crede, printr-o penibilă confuzie, unul dintre contestatarii mei). Și nu o accept. Realitatea istorică, mai tare și mai diversă decît orice raționament de cabinet, nu încapă în nici o logică. Așa cum în Italia – pentru a da un singur exemplu comparativ – au existat în prima perioadă a fascismului evrei fasciști, și în România au existat, în primă fază a extremismului de dreapta, evrei de extremă dreaptă, unii dintre ei fasciști. *Agendele* lui Lovinescu sînt instructive din acest punct de vedere. Ne place sau nu, la începuturi, extrema dreaptă pur și simplu **nu** a fost, etnic vorbind, pură. Și este interesant de văzut cum a ajuns un tînăr scriitor român, evreu de origine, în „cazanul” ei, cu „smoală” mai întîi neantsemită, apoi cu „smoală antisemită”.

Două tipuri de erori (sau, mai curînd: de răstălmăciri) au făcut contestatarii cărții mele în mod constant: ei au confundat extrema dreaptă fie cu legionarismul, fie cu antisemitismul.

Astfel, dl Iovănel scrie curajos că „extrema dreaptă se suprapune aproape perfect peste [sic!] doctrina legionară”. Ei bine, e fals: dl Iovănel confundă *genul* cu una dintre *speciile* lui. Și nu e cazul nici să se indigneze că eu folosesc conceptul de *extremă dreaptă* – „Este de neînțeles, în termeni științifici, de ce Marta Petreu preferă eticheta generică de «extrema dreaptă» unei etichete mai specifice” –, nici să-mi socotească limbajul o „trivială confuzie”. Căci sintagma *extremă dreaptă* provine de la un autor pe care, după cum îl apără de mine, s-ar zice că dl Iovănel îl are la degetul mic: **de la Mihail Sebastian însuși**. Deci e de așteptat ca dl Iovănel să-și redirecționeze urgent tirul pamfletar în direcția potrivită, înspre Sebastian însuși. (Pseudo-obiecția dlui Iovănel dovedește și ce neîntemeiată este acuzația insistență a contestatarilor mei că l-aș fi decontextualizat pe Sebastian. Dimpotrivă, în realitate am contextualizat pînă și limbajul în care l-am descris, folosind limbajul lui, al generației lui și al epocii lor.)

Afirmînd, pe bază pur logică, dar fără legătură cu faptele, că Sebastian nu a putut fi de extremă dreaptă în anii cînd Nae Ionescu nu era antisemit, dl Popovici confundă, la rîndul lui, extrema dreaptă cu antisemitismul. Adică încurcă două realități și două concepte care pot să se intersecteze, dar nu se suprapun. În cazul lui Nae Ionescu, la început au fost prezente elemente extremiste (teoria revoluției, ideea colectivistă, ideea conducătorului absolut, aspirația totalitară, ideea de dictatură, proiectul eliminării pluripartidismului și al instaurării unipartidismului), iar antisemitismul (care, principal, poate să fie prezent sau poate să lipsească din amalgamul extremei drepte) lui Nae Ionescu a fost, așa cum am arătat detaliat în carte, o reacție tîrzie și conjuncturală, după ce „s-a certat cu regele”. Extremismul prin imitație al lui Sebastian a funcționat în *aceste* cadre, nu îl cele imaginate, pe bază logică, de dl Popovici.

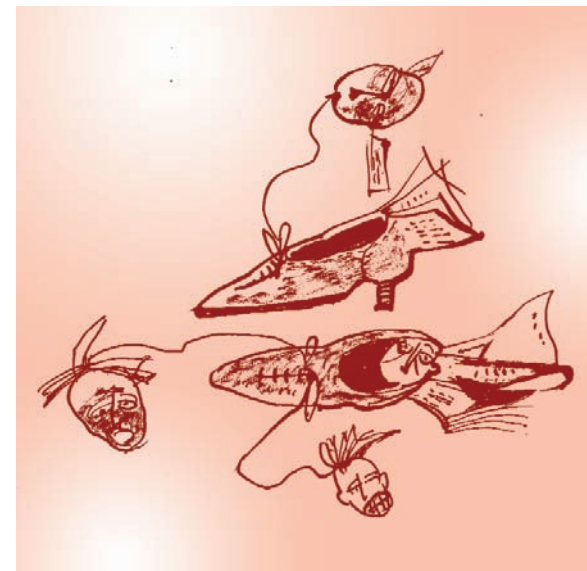
La fel raționează și dna Părvulescu, de pildă, cînd scrie că, la ziarul *Cuvîntul*, „Proporția evreilor exclude deci posibilitatea ca ziarul să fi fost, pînă la acea dată, antisemit și de extremă dreaptă”. După cum s-a văzut din biografia lui Sebastian, care a rămas la *Cuvîntul* și în toamna anului 1933, cînd ziarul a devenit virulent antisemit (și nu a fost singurul evreu rămas în redacție...), antisemitismul manifest nu a fost o piedică pentru rămîinerea evreilor în redacția unui ziar.

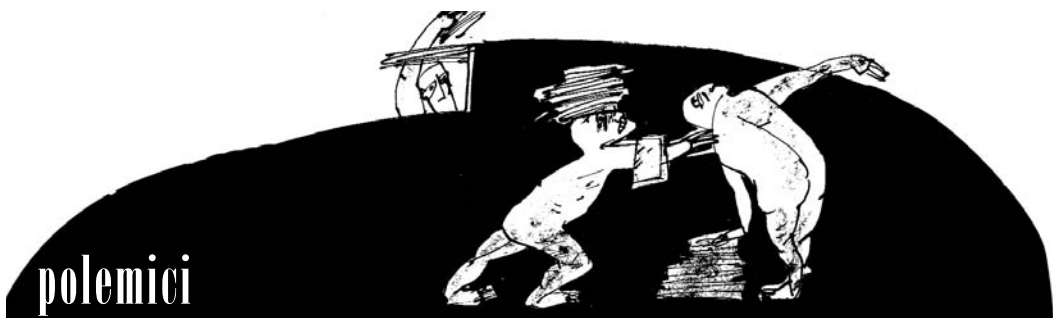
Confuzia pe care o comit contestatarii cărții mele, cea între extrema dreaptă și antisemitism, precum și dorința

lor de a-l scoate pe Sebastian basma curată, ba chiar democrat etern, i-a făcut de-a dreptul duiosii cu mussolinismul. Prefăcîndu-se că eu n-aș fi spus în cartea mea că Sebastian a admirat mussolinismul mai blînd din prima perioadă, adică acela contemporan propriului său entuziasm pentru „conducătorii absoluți”, contestatarii cărții mele îmi dau lecții despre **bunătatea mussolinismului: acesta ar fost bun pentru că n-a fost (pînă în 1938) antisemit!** Așa raționează dna Părvulescu, care, pe motiv că Mussolini nu era inițial antisemit, îi scuză lui Sebastian articolele profasciste: „Are [...] cîteva, destul de ambigue, mai degrabă de partea lui Mussolini (care nu era deloc antisemit, pe-atunci!)”. Dnei Părvulescu îi este probabil greu să înțeleagă că nu antisemitismul indică apartenența unui om la extrema dreaptă (căci există: extremă dreaptă fără antisemitism, antisemitism fără extremă dreaptă, precum și interferența lor), ci teoria revoluției, a puterii, natura dictaturii, problema partidelor politice etc. Iar dacă a nu fi antisemit este o calitate prețioasă, în schimb, a fi pentru dictatură și pentru conducătorii absoluți, nu. Iar acestea erau criteriile democraților din perioada interbelică. (Pentru că, iată, azi, în România, pentru cîțiva comentatori literari, a simpatiza dictatura și conducătorii absoluți e un fapt neutru, chiar stimabil, care ține, împreună cu alte excese, de „farmecul tinereții”, după cum ne amintește dl Cristea-Enache.) Dna Părvulescu și ceilalți exegeți care-mi contestă cartea au uitat că fascismul italian a fost, **și înainte de 1938**, cînd și-a asumat antisemitismul, o **dictatură naționalistă** cu tendințe totalitare, care a acaparat statul în folosul partidului unic, un colectivism dirijat de „conducătorul absolut”, iar nu o democrație pluripartidă. La fel, dna Părvulescu și ceilalți contestatari ai cărții mele uită că simpatia lui Sebastian pentru dictatură și pentru conducătorii absoluți este, chiar conform criteriilor din perioada interbelică, o manifestare antidemocratică.

Aceeași eroare tendențioasă o face și dl Cernat: „Să nu uităm apoi că, în acel moment, nici Mussolini, nici Franco nu erau antisemiți, iar lista intelectualilor evrei simpatizanți ai lui Mussolini (în frunte cu Freud) e apreciabilă”. Dar: absența antisemitismului la Mussolini anulează oare caracterul antidemocratic al dictaturii lui și face din simpatia lui Sebastian pentru Mussolini un fapt demn de aplaudat?

Un alt contestatar al cărții mele (nu merită să îi dau numele) crede pur și simplu că textele lui Sebastian despre Mussolini sînt o dovadă de „consecvență democratică, antidictatorială” din partea autorului, consecvență democratică pe care eu, răuvoitoare cum sînt, i-o falsific. Chiar așa! În 1930, cînd, de la Paris, recomanda pentru România, în siajul

Contestatarii cărții îmi

Creproșează, în canon, că
l-aș fi scos pe Sebastian
din context.

► lui Nae Ionescu, **dictatura de masă și statul corporativ și sindicalist**, Sebastian se prăpădea, nu-i așa, de dragul și de dorul democrației. Cum lungul comentariu al acestui contestatar al cărții mele este în întregime de același nivel, falsificând tot ce scriu, nu este cazul să-mi mai bat capul cu manipulările lui grosolane și cu insultele lui agramate. „Sintem pe lume pentru a fi insultați”, obișnuia să spună un prieten de-al meu.

Cam la fel aduce lucrurile din condei și dl Iovănel: nereușind să numere dincolo de trei, mă acuză de fals: „Cînd scrie, exclusiv pe baza celor 2-3 menționări ale lui Mussolini, că «Sebastian a scris, din 1929 pînă în 1933, articole de justificare istorică a fascismului italian, Marta Petreu produce un fals strident”, spune dumnealui. N-o să mă apuc acum, de dragul lui, nici să număr de cîte ori l-a pomenit pur și simplu Sebastian pe Mussolini în toată publicistica sa, nici să clasez ocurențele în admirative-critice, politice-culturale etc. (în carte, am menționat articole de tot felul, nu numai cele admirative). Nu o să număr nici cîte articole despre Mussolini am citat în carte – multe, în orice caz –, dar o să dau șase „menționări” unde Sebastian justifică fascismul, ba chiar îl recomandă pentru România; citatele vor fi înșirate cronologic, din 1929 pînă în 1933.

1. Sebastian, „Reflexii nepolitice la o temă politică”, 3 oct. 1929. [Italia este] „O țară care ține de un om – este un înfricoșător punct de posibilități și taine”; „În fond, iubesc aceste situații de stabilitate nesigură. E ceva de orgoliu

uman în spectacolul unui ins, care peste cadre și impulsuri contrare, peste realități sau intenții multiple, menține o singură intenție, care are privilegiul de a fi a sa. [...] Organizarea țării îl exprimă pe el, mecanica politică îl reprezintă și formalitățile îl ascultă”; „Dar tocmai în această concentrare, în această supunere totală sub o mîină și sub o minte, în această încordare sufletească de fiecare ceas stă îndemnul și orgoliul faței.”

2. Sebastian, „Povestea vorbii”, 27 oct. 1929. „Ceea ce admir de aceea în istoria tînără a Italiei este tocmai procesul brusc de încadrare pe care l-a trăit. Revoluția fascistă a trecut linii și hotare, a diferențiat și a stabilit raportări de viață distincte pentru oameni distincți. Evident, o asemenea ordonare colectivă și salutară nu e fără riscuri și injustiții. Dar cînd însăși resursele de viață ale unui popor sînt în joc, aceste riscuri și aceste nedreptăți sînt neglijabile.”

3. Sebastian, „O dictatură a intelectualilor?”, 13 mai 1930. „Dar dacă statul se reduce la acest rol de coordonare a funcțiunilor sociale, atunci el exclude orice altă dictatură decît aceea a categoriilor sociale înseși, a categoriilor și organismelor de viață colectivă. «O dictatură a maselor», formula pe care a definit-o aici domnul Nae Ionescu, devine singura posibilă. Ea duce către specializarea activităților, către gruparea caracterelor distincte, către valorificarea manifestărilor locale, către constituirea unor corpuri sociale definite, cu rosturi și străduinți deosebite. «Statul corporativ și sindicalist», termen curent în drept public și economie politică, poate constitui formula unei dictaturi a maselor, deși nu este cea mai exactă expresie a sa.”

Notă: Articolul a fost trimis de Sebastian de la Paris. Și nu mai este un articol jurnalistic de opinie, ci unul doctrinar (chiar dacă *ocasional* – în sensul goethean al cuvîntului) de opinie. Statul corporativ și dictatura de masă pe care le preconizează pentru România sînt în mod evident de inspirație mussoliniană.

4. Sebastian, „Păsările zboară spre Capri...”, 24 dec. 1932. Pentru că Mussolini, citind o carte despre insula Capri, a impus în regim de urgență o lege de protejare a păsărilor de pe insulă, Sebastian exclamă: „Toată istoria asta pentru că un om, un poet, le-a iubit și pentru că alt om, care era dictator, a înțeleș. În ziua în care se va judeca opera fascismului, această mică poveste va cîntări cred greu în registrul justificărilor. Cu atîta lucru, se poate scuza nu numai un regim, dar o istorie” (v. modul cum am comentat acest articol, *Diavolul și ucenicul său...*, p. 73 și 86).

5. Sebastian, „Enciclopedia italiană”, 6 mai 1933. Salutînd publicarea volumelor monumentalei *Enciclopedii italiene*, conchide: „Mi se pare că nu are nimeni dreptul să judece justificarea fascismului italian, înainte de a fi răsfoit aceste volume”; „Întrebarea este dacă o asemenea operă nu ajunge pentru a legitima un regim”.

6. Sebastian, „Puterea de a fi ridicol”, 21 iun. 1933. Comentînd o expoziție avangardistă de pălării, organizată de Marinetti sub patronajul guvernului italian, conchide: „Un regim care suportă fantezia, un regim care își permite mari copilării, mari neseriozități, un regim care înfruntă cu atîta ingenuitate ridicolul, este un regim cu ascunse resorturi de viață, tînăr, liber, inegal poate, dar capabil de nebunii creatoare. [...] E prea mult «spirit critic» în alcătuirea lumii vechi, lume care încă nu cunoaște salvatoarea putere de a fi ridicol”. Notă: Pentru comentariul complet, v. volumul meu, p. 86-87.

Mă tem că trebuie să repet plicticoasa operațiune a citării și numărării și pentru a le arăta dlor Iovănel și Cernat că Sebastian a pledat într-adevăr pentru *numerus clausus* – ei mă acuză, din nou!, că așa face o „fraudă”, apoi că așa „delira” în legătură cu spiritul antiluminist al lui Sebastian. *Numerus clausus* înseamnă *număr închis*, *număr limitat*, și se referă la propunerea/cerînța/proiectul interbelic de limitare a numărului de studenți, propunere care a venit de la extrema dreaptă. Iar Sebastian, care a scris numeroase articole pe tema sistemului de învățămînt, întîi și-ntîi a criticat gratuitatea democratică a învățămîntului, pentru că favorizează accesul nelimitat în licee și universități:

Sebastian, „Pentru d. decan al Facultății juridice”, 28 sept. 1929. „Pînă la un punct nenorocirea învățămîntului nostru secundar și superior, cauza socială a supraproducerii de intelectuali a fost gratuitatea școlii: această stupidă democrație didactică ne-a dus la dezorganizarea lumii școlare; la catastrofa bacalaureatului, la nivelul de barbară ignoranță pe care – fără excepție – orice școală îl desemnează”.

Apoi Sebastian a cerut – în mod repetat, în formulări variate, de la cele persuasive la unele explicite –, pentru toată populația universitară a României ceea ce extrema noastră dreaptă cerea pentru evrei: *limitarea numărului de studenți*. Adică: *număr închis*, *numerus clausus*. După el, „Nimeni nu mai poate contesta necesitatea de a se bara drumul spre universitate”.

Dacă la această recomandare explicită adăugăm ridiculizarea faptului că „oamenii noștri politici s-au bucurat de asaltul dat școlilor înalte”, căci ei judecă „pe criteriile de «progres», «cultură democratică», «luminare a maselor»”, atunci vedem nu numai cum pleda pentru *numerus clausus*, ci și ce mare „democrat” era. Și nu e vorba despre un singur articol, „50% mai puțini studenți” (29 iul. 1932), din care am citat mai sus, ci despre un mod de a gândi, v. articole: „Pentru studenții respinși”, 18 oct. 1931; „Selecția studenților”, 26 ian. 1932; „Un amendament «generos»”, 7 apr. 1932; „Selecția fiscală la școală”, 13 oct. 1932 ș. a.

Sînt aceste idei ale lui Sebastian dovezi ale *democratismului* său? Sau, ca să introduc în tablou și una dintre scuzele importante de care a beneficiat Sebastian în cartea mea, și pe care comentatorii s-au făcut că n-o văd: sînt aceste idei și altele asemenea, pe care Sebastian *le-a împrumutat de la Nae Ionescu*, dovezi ale gândirii lui democratice?

Ca să-l scoată pe Sebastian nu extremist moderat de dreapta, cum îl consider eu, ci curat democrat – tot propunea el, în paralel cu Nichifor Crainic, alt „democrat” de vază, **corporatismul și dictatura mussoliniană de masă** pentru România –, acești comentatori (și alții; căci revistele și-au deschis generos paginile, citeva și-au dezlegat chiar și nebulul de serviciu pentru a-mi întîmpina cartea cu injurii de rigoare) nu s-au dat în lături de la cele mai alambicate raționamente. Unii – dl Andrei Cornea, de exemplu, care s-a rătăcit întîmplător în aceste teritorii neprielnice – susțin că România interbelică nu ar fi fost, „după standardele de astăzi”, un stat de structură democratică, așa că Sebastian nu ar fi avut cum să fie antidemocrat. Răspund sec că, pentru a-l descrie pe Sebastian, nu e deloc nevoie de... „standardele de azi”, reclamate de dl Cornea, ci de cele de-atunci. Iar România de atunci a avut structura unei democrații. Alții – dna Părvulescu, de pildă – mi-au reproșat că îl judec după normele de azi (ba chiar după criteriile „corectitudinii politice”, zice, de-a dreptul amuzant, dl Popovici), nu după cele din timpul lui. Le răspund că Sebastian n-a fost

un scriitor științifico-fantastic, ci un ziarist care a descris și a criticat lumea contemporană lui. L-am considerat un antidemocrat nu numai pentru că a criticat, dinspre dreapta, partidele de centru, nu numai pentru că a adus o puzderie de obiecții realității democratice contemporane lui, pe care a diagnosticat-o în „criză de sistem”, ci și pentru că soluția lui a constat în revoluție, dictatură, conducător absolut, „încadrare” etc.

Nu eu am scris articolele din *Cuvîntul* în care Sebastian a criticat lumea contemporană lui pe motiv că este un „stat democrat”, supradimensionat, „artificial” și „exterior” realității „organice” a țării, o „lume veche”, burgheză, coruptă (era!) etc. Eu doar le-am citat. Nu eu am pledat, pătunsă de „neastîmpărul revoluționar” al acelor ani, pentru dispariția lumii vechi printr-o revoluție, ci Sebastian. Nu eu am visat, alături de Nae Ionescu, *lumea nouă*, ci Sebastian. Totul, chiar totul, este o poveste de atunci. Neliniștea revoluționară și complementara ostilitate față de lumea veche, a democrației care „lichidează”, sînt de atunci și sînt ale lui Sebastian. Și nu numai în articolele politice, ci și în *De două mii de ani*, ba chiar și în *Cum am devenit huligan avem* – dacă nu închidem ochii! – și antidemocratismul lui Sebastian, și elementul extremist-revoluționar.

La fel, contestatarii cărții îmi reproșează, în canon, că l-aș fi scos pe Sebastian din context: „Contextualizarea veritabilă lipsește”, reclamă repetat dl Cristea-Enache. A-l descrie pe Sebastian la *Cuvîntul*, deci acolo unde s-a aflat și unde a stat pînă la dispariția ziarului, a marca evenimentele istorice și a proba, pe două coloane, influența covârșitoare a lui Nae Ionescu asupra lui înseamnă, pentru dl Cristea-Enache, a „goli” epoca de conținut. Interesant: cînd Sebastian a fost lăudat ca model de luciditate democratică, nimeni nu s-a plîns de absența contextului – care într-adevăr lipsea, după cum lipsea și o halcă mare din biografia lui, anii 1927-1933. Acum, cînd eu i-am descris traiectoria de la început, cu conținutul publicisticii cu tot, arătînd și cum trec ideile de la Nae Ionescu la Sebastian; acum, cînd l-am chiar pus în contextul lui, în „casa” lui și-n timpul lui, descriîndu-i publicistica începînd cu începutul, iar nu cu mijlocul, contestatarii cărții mele reclamă absența contextului.

Nici obiecția dnei Părvulescu, că „Ar fi fost deci firesc să prezinți *Cuvîntul*”, nu este adecvată, din moment ce eu nu am făgăduit o carte de istoria presei ori de istoria ziarului *Cuvîntul*; iar un „articol [al lui Sebastian] cu titlul *Familia «Cuvîntului»*”, pe care chipurile l-ar fi găsit dna Părvulescu în *Cuvîntul*, și pe care eu l-aș fi răstălmăcit, așa vrea să îl citeș și eu, dacă există. Dar **nu există**: a fost inventat la minut de dna Părvulescu.

Apoi, pentru că vor să îl scoată pe Sebastian neapărat democrat, nu mă mir că acești comentatori pun mîină de la mîină să-l spele de articolele lui din ultimele 45 de zile ale *Cuvîntului* (noiembrie-decembrie 1933). „Omul cu revolverul”, în care Sebastian este empatic cu pistolarul, justificîndu-i evoluția („Omul cu revolverul» a tras astfel, cu egală pasiune, sub trei guverne. [...] Sub guvernul Duca însfirșit, sub care, dacă lucrurile merg mai departe cu aceeași vervă, omul nostru va fi silit să-și schimbe pistolul cu o mitralieră, spre a se numi de aici încolo «omul cu mitralieră»”; „Dumneata, necăjitul meu prieten și cititor, înjuri. El trage. // Dar amîndoi pentru același năduf”), ajunge, pentru dl Cernat, o simplă ironie contra „militarismului” [sic!], iar pentru dl Cornea, un articol de citit prin „antifrază”. La fel, articolul „Cu sînge sau nu, tot una e” devine, în interpretarea dlui Cristea-Enache, un „text absolut benign, civilizată, «cuminte» și cu minte”, iar în aceea a dlui C. Stănescu, un text „maiorescian în logică și-n execuție”. Dacă s-a ajuns

U na dintre acuzațiile frecvente ale acestor contestatari este că falsific informațiile.

să fie considerate drept „absolut benigne” și „maioresciene” articole care spun din titlu că tot una e dacă a curs sau nu sîngele alegătorilor, cred că ar putea fi satisfăcută, în sfîrșit, fie și postum, pretenția lui Sebastian: să fie premiat pentru ele.

În legătură cu stagiul lui Sebastian la Cuvîntul, unii contestatari ai cărții mele s-au apucat de făcut calcule matematice și raționamente logice. Degeaba le-aș spune eu că, dacă e vorba de fapte, faptele contează, iar dacă e vorba de biografie, contează biografia, iar nu logica. Nu m-ar crede. Așa că să-i vedem ce buni logicieni și matematicieni sînt, și să confruntăm concluziile lor cu realitatea.

Dl Popovici se înverșunează să demonstreze că formularea: „În cartea mea, mă ocup amănunțit de cei șapte ani ai lui Sebastian în «casa Cuvîntului»: de cei șapte ani de-acasă, altfel spus...” (p. 5), ar conține o eroare, o exagerare, fiind de fapt un fals. Lucrînd pe o bază pur logică și matematică, dl Popovici mă ia peste picior, că „Mai întîi cei «șapte ani» de la Cuvîntul (1927-1934), care sună așa de frumos: cei șapte ani de-acasă” nu ar fi șapte, ci mai puțini, patru, ba chiar și mai puțini, apoi trage ager concluzia: „Ce mai rămîne din cei șapte ani cît Sebastian ar fi cochetat cu extrema dreaptă? Nimic”.

Se cuvine să fac o precizare: eu am vorbit despre șapte ani la Cuvîntul, dar nu despre șapte ani de extremism politic. Extremismul politic l-am calculat după texte... Asta strică un pic, dar numai un pic, logica dlui Popovici.

Acum însă îl contrazic pe dl Popovici de-a binelea: **Mihail Sebastian însuși a vorbit despre cei șapte ani ai săi de la Cuvîntul;** și tot el a creat sintagma „casa Cuvîntului”. Eu... n-am făcut altceva decît să îl parafrazez. Iată probele:

Mihail Sebastian: „În șapte ani de gazetărie, am ocupat un loc bun de observație în această lume de idealști, pentru a nu primi astăzi cu un surîs, subita lor criză etică. Pe cei mai mulți, i-am văzut trecînd prin fața biroului meu de la «Cuvîntul», care pentru a-mi cere un articol, care pentru a-mi plasa o notă, care pentru a solicita o critică amicală, fiecare cu un năduf, cu o rugăminte, cu o intervenție”; „noi, care ne aflăm în casa Cuvîntului”.

Iar eu mă întreb dacă mai trebuie să îi spun dlui Popovici în ce direcție să își îndrepte pamfletul.

În rest, dl Popovici, care știe totul despre Sebastian, ar trebui să ia act că, în privința biografiei acestuia – ca în privința biografiei oricărui alt ins – logica este neputincioasă. Cînd dl Popovici afirmă că Sebastian a stat în Franța un an și opt luni, greșește: conform documentelor existente pînă acum, putem calcula că Sebastian a stat în Franța atîta cît am scris eu, „cam un an și jumătate”; cînd vor ieși la lumină și alte documente, care vor permite rectificarea aproximației, eu sau altcineva care se va ocupa atunci de Sebastian voi/va face rectificarea.

Dl Popovici afirmă și că, în perioada lui franceză, Sebastian „trimite la Cuvîntul doar comentarii culturale”. E fals: „O dictatură a intelectualilor?”, din care am citat mai sus, e din perioada franceză, din mai 1930, și e chiar un text cu pretenții doctrinare. „Democrat” etern cum a fost, Sebastian a pledat în acest text pentru o nimică toată – pentru dictatura maselor și statul corporatist. Ca Nae Ionescu. Drept urmare, concluzia categorică a dlui Popovici, că Sebastian ar fi scris, în viața lui, un singur text politic compromițător – „singurul text compromițător (din 1928)” – o fi logică („recurgem la cea mai elementară logică”), cum s-a lăudat comentatorul, dar, din moment ce eu tocmai i-am

mai indicat unul, este falsă.

Obsesia contestatarilor cărții mele, de a număra articolele sebastianești „compromițătoare” (e formula lor, nu a mea: eu am considerat articolele normale pentru timpul și locul în care s-a aflat Sebastian, dar lumea nu vrea să priceapă cuvîntul „normal”), mi-a amintit calculele asemănătoare, făcute de „apărătorii” lui Eliade, pe vremea cînd se dezbătea, furtunos, „cazul Eliade”. (De fapt, „scandalul Norman Manea”, care, să ne amintim, a ajuns la rezolvare după vreo 7-10 ani, chiar dacă mai există și azi „apărători” ai lui Eliade care neagă evidența. Prin analogie, cred că și „cazul Sebastian” va ajunge la rezolvare cam tot așa, în 5-10 ani, chiar dacă unii comentatori nu vor accepta niciodată evidența.) Acum se procedează la fel; iar dacă dl Popovici găsește un singur articol (i-am mai indicat unul, să-i fie cu soț!), dna Părvulescu află „poate, vreo cinci articole discutabile”, dl Cristea-Enache, „vreo cinci-șase”.

Eu nu le-am numărat (și mi-ar fi greu, dar nu imposibil, s-o fac), pentru că sînt foarte multe. Mi s-a părut mai onest și mai interesant să stabilesc – exact așa cum am făcut pentru Cioran și pentru Eliade – perioada cît Sebastian a utilizat, în scris, în texte de opinie, nu de informație, idei de extremă dreaptă; și-apoi să arăt (exact cum am arătat pentru Cioran și pentru Eliade) momentul cînd începe să se desprindă de aceste idei, apoi acela cînd în bagajul lui ideatic nu mai putem găsi nici o idee antidemocratică de dreapta. Am considerat că acest fel de a proceda este mai profitabil și mai just pentru autorul și opera în discuție, fie că e vorba de Cioran, de Eliade sau de Sebastian.

Este interesant că nimeni nu vrea să vadă că și în cazul lui Cioran, și în acela al lui Eliade, și în cel de față, am folosit aceeași metodă: am arătat ce am găsit „compromițător”, aducîndu-i autorului în discuție cea mai gravă obiecție care rezultă din texte; iar în pasul următor am căutat toate elementele care îl puteau dezvinovați sau care îi puteau atenua eroarea, mergînd, cînd informațiile mi-au permis, pînă la stabilirea datei cînd autorul în discuție s-a lepădat complet – și exterior, prin ce scrie, și interior, prin convingerile pe care și le declară în eventuale documente private ori în public, înregistrate fiind de martori – de orice iluzii dictatoriale-revoluționare și de orice trăsături ale doctrinei extremiste de dreapta. E interesant, în cazul lui Sebastian, că nici unul dintre contestatarii cărții mele nu a vrut să vadă felul în care îi urmăresc dezmeticirea din utopia de dreapta, purificarea de reziduurile ei, mergînd pînă la lepădarea totală. Și ar fi de meditat la următoarea problemă: de ce acceptă acești comentatori numai un Sebastian perfect, în loc să-l admire pe cel real, trecut prin încercările biografiei și ale epocii?

Așa cum am spus mai sus, una dintre acuzațiile frecvente ale acestor contestatari este că falsific informațiile. Să luăm încă un exemplu: să vedem cum mă acuză acești comentatori abuzivi pentru formularea mea, exactă și adevărată, că Sebastian a fost coleg „de ziar” cu Vasile Marin și cu Zelea Codreanu.

Dl Iovănel mă acuză de „denaturarea contextului”: „«Sebastian a fost coleg de ziar cu Vasile Marin și Corneliu Zelea Codreanu», scrie Marta Petreu (p. 228) – pentru unicul motiv că Zelea Codreanu publicase o scrisoare de protest în «Cuvîntul!»”

Dna Părvulescu: „Însă tu falsifici realitatea și spui (p. 228) că Sebastian uită, în jurnal, «că a fost coleg» cu Zelea

Codreanu. Nu, Marta, n-a fost coleg!”, exclamă comentatoarea, apoi explică: în redacție a intrat Vasile Marin, apoi citează ce a spus Z. Ornea despre neplecareă nimănui din redacția Cuvîntului (citasem și eu explicația, nu-i vorba, dar dna Părvulescu se face că n-o vede).

Dl. Cernat: „deși Marta Petreu recunoaște că Sebastian «n-a fost legionar», prin nu știu ce «manierism logic» ajunge să considere că prezența ocazională a lui Codreanu [sic!] în paginile Cuvîntului l-ar transforma, automat, în «coleg de ziar cu Sebastian»; apoi, cu năravul său de-a repovesti ce-am povestit o dată eu, dar de-a părea că-mi suflă la lecție, dl Cernat dă, la rîndul lui, explicația lui Ornea pentru rămîinerea lui Sebastian la Cuvîntul.

Un altul, care jură nu numai pe democrația neclintită a lui Sebastian, ci și pe faptul că eu aș încerca să-l descriu pe Sebastian drept filocomunist!, așa că falsifică de zor tot ce-i pică sub ochi, scrie: „M. Petreu îi reproșează frontal evreului M. Sebastian că a fost coleg de redacție cu conducătorul Gărzii de Fier...” etc.

Dl Cristea-Enache: „...dacă Mihail Sebastian ar fi fost atît de oportunista și de «cot la cot cu articolele lui Zelea Codreanu» (!), cum îl prezintă, cu o orbire inexplicabilă, autoarea eseului”.

Eu am scris în carte în mod repetat că Sebastian a fost coleg de ziar cu Zelea Codreanu, dar niciodată că ar fi fost coleg de redacție cu Zelea Codreanu. Dacă doi oameni scriu și semnează cîte un text pe aceeași pagină, sînt numiți colegi de pagină. Cum Sebastian era pe pagina întîi, Zelea Codreanu, pe a treia (iar eu am precizat pînă și acest detaliu!), și amîndoi în același număr din Cuvîntului, i-am numit, exact și adevărat, **colegi de ziar**. Nu e nici un fals în exactitatea mea. Falsul este la dna Părvulescu, care lasă pe dinafară „de ziar”, cum îl lasă pe dinafară din citatul meu și pe Vasile Marin. Falsul este la comentatorul care scrie că l-aș fi numit pe Sebastian coleg „de redacție” cu Zelea Codreanu. Falsul este la dl Cristea-Enache, care taie citatul cum îi convine, dar pune semnul exclamării în paranteză, ca să sugereze un abuz al meu. Luată integral – „cot la cot cu articolele lui Zelea Codreanu și Vasile Marin” –, afirmația mea este corectă. Abilitatea cu care dl Cristea-Enache falsifică e remarcabilă și compensează oarecum felul greoi în care se mișcă într-o epocă pe care n-o cunoaște (spre deosebire de dl Cernat, care o știe dinspre stînga).

În concluzie: Sebastian a fost **coleg de redacție cu Vasile Marin și coleg de ziar cu Corneliu Zelea Codreanu**. În loc să se indigneze contra mea, contestatarii mei ar trebui să fie indignați de lipsa de reacție a lui Sebastian. Dacă el ar fi fost așa cum îl înfrumusețază contestatarii mei, ar fi părăsit și redacția, și ziarul Cuvîntul, și anume în ziua în care s-a trezit coleg de redacție cu Vasile Marin; sau măcar atunci cînd s-a trezit coleg de ziar cu Zelea Codreanu.

În paranteză, să spun totuși că dl Cernat, care are un comentariu mai echilibrat despre cartea mea, are și năravul suspect de a mi-o rezuma fără să spună că mi-o rezumă, ci ca și cum ar fi propria lui știință; o fi, poate, propria sa știință în materie, dar, din moment ce nu a pus-o pe hîrtie înaintea mea, ar fi totuși cazul să-și avertizeze cititorii că nu tot ce glăsuiește cu aer doct îi și aparține; mai ales că, între pasajele de rezumat, ori de cite ori i se năzare și ori de cite ori n-a reținut ca lumea ce a citit, mi-o penalizează voios. Să dau măcar două exemple, din zecile posibile. Dl Cernat se întrebă retoric în legătură cu anticartezianismul lui Sebastian: „e oare ăsta un păcat?”, sugerînd astfel că eu i-aș imputa lui Sebastian atitudinea anticarteziiană.

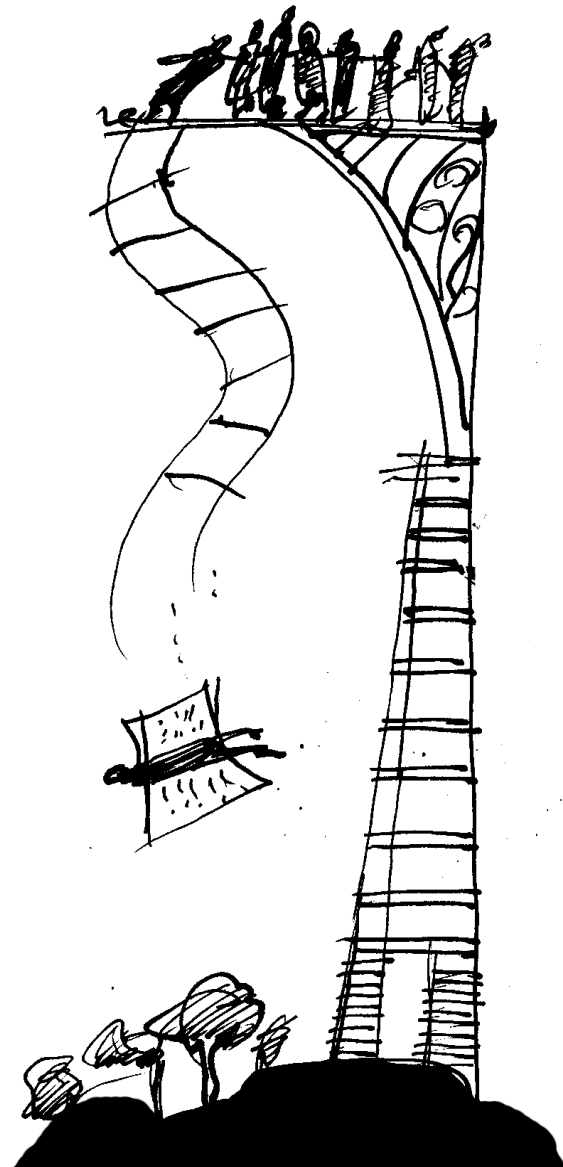

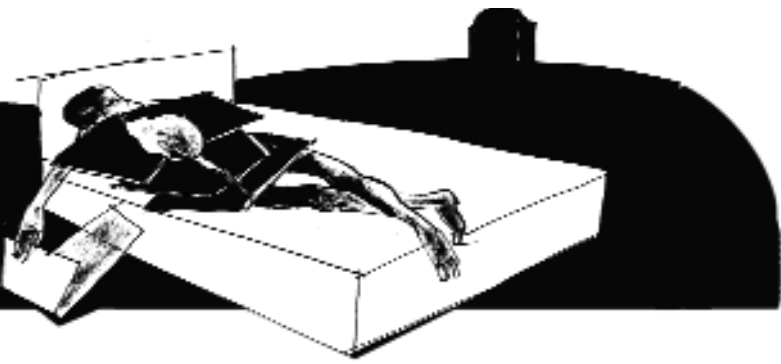
Or, dimpotrivă, eu am explicat tendința anticarteziiană a epocii în întregul ei, vezi paginile 16, 25-26, inclusiv nota 21 de la p. 26, 236. Sau, dl Cernat remarcă: „A-i scoate pe nas faptul că, și în timpul terorii legionare, era îngrijorat pentru foștii săi prieteni ignoră faptul că, pentru Sebastian, prietenia, iubirea și alte valori umane, «simple, firești» trec înaintea oricărei ideologii”. Asta-i culmea! Am vorbit de-a lungul întregii cărți despre iubirile lui Sebastian – iar acum vine dl Cernat să îmi explice că Sebastian era prietenos și iubitor!

Mi se pare potrivit să spun și că, în scandalul artificial creat în jurul cărții mele, cînd revistele s-au luat la întrecere care publică mai multe pagini de hulă, au apărut și neînțelegeri de tot hazul. La grămadă, n-a mai contat dacă recenzentul a citit sau nu cartea, dacă are sau nu competența de-a o comenta – important a fost să scrie: lung și contra. Așa se face că au apărut comentarii ilizibile, care mă pun la zid pentru că... l-aș fi numit pe Sebastian coleg cu Ion Moța. Deoarece în cartea mea numele „Ion Moța” nu apare nicăieri, mă întreb ce volum și al cui, că al meu n-are cum fi, comentează în revista 22 nevinovatul domn Florin Müller, și cu imaculata sa ignoranță.

Și fiindcă veni din nou vorba de dl Iovănel: las la o parte că nu a priceput nimic din onoarea care îi era făcută lui Sebastian de a fi publicat pe pagina întîi, alături de rege și de Nae, cu ocazia celei de-a treia aniversări a Restaurăției, în 1933, an în care regele împlinea o vîrstă rotundă, iar presa îl sărbătorea fără reținere. Dar că nu a văzut diferența dintre paginile întîi obișnuite ale Cuvîntului și pagina întîi a ediției festive, din 9 iunie 1933, asta nu mai este o problemă de ideologie, ci, vorba lui Aristotel, una „de om orb”. ■

(va urma)

■ marta petreu

Contestatarii cărții mele cred că, pentru a scrie despre Sebastian, există un singur ton potrivit: scrierea „în tonalitatea neutrală și în regim obiectiv (descriptiv și interpretativ)”, după cum precizează dl Cristea-Enache, dar „să fie înțeles la nivel uman”, cere dna Pârvolescu, căci, vorba aceea, „empatia” poate „servi analizei”.

Mă întreb: dacă este permisă „înțelegerea umană” față de un autor și față de suferințele lui, de ce ar fi interzise dezaprobarea și ironia față de greșelile aceluiași autor? Și: de ce n-ar fi permisă alternarea tonurilor, cum am făcut eu în carte, de la dezaprobare și ironie la empatie?

Despre Sebastian s-a scris, mai ales după apariția *Jurnalului*, pe un ton pios. Pe care eu nu l-am mai respectat. În principiu, cred că fiecare comentator are dreptul să scrie despre orice, pe ce ton dorește. Orice scriitor are tonul său și fiecare carte a aceluiași scriitor are tonul și stilul ei. Această carte a mea are acest ton, care pendulează de la ironie la empatie. Este, așa cum am mai spus, un ton secund, de ziua a doua: cartea s-a născut dintr-un studiu inițial total simpatetic cu Sebastian, pe care l-am prezentat în 2007 la un colocviu la Universitatea Ebraică din Ierusalim și din care am publicat o parte în *Apostrof*, numărul 11 din 2007. Cercetătorul literar – pe care mă blestemă dna Pârvolescu să-l am cândva în viitor, și pe care eu, dacă ar apărea, l-aș considera o nesperată șansă – va descoperi că o bună parte din acest prim text apărut în *Apostrof* a fost păstrată, cu empatia mea cu tot, în *Diavolul și ucenicul său...*

Pe măsură ce-am descoperit complexitatea reală a lui Sebastian, tonul meu s-a complicat și el, prinzând într-o unică rețea dezaprobarea, stupoarea, simpatia, compasiunea, aprobarea etc. Nu văd de ce m-aș fi reținut, în mod ipocrit, de la ironii. M-am recunoscut parțial într-o observație pe care a făcut-o dl Nicolae Manolescu, cum că volumul meu are tonul unei iubiri dezamăgite. Cred că dna Roxana Sorescu și dl Edgar Reichmann au intuit bine că m-am molișit de la tonul presei interbelice, mai exact de la Sebastian însuși. De fapt, după ce i-am citit publicistica politică și pamfletele, mi s-ar părea chiar indecent să mai scriu despre el pe reglementara „tonalitate neutrală” și simultan „empatică” – rețeta dlui Cristea-Enache și-a dnei Pârvolescu.

Unii dintre contestatarii cărții mele îmi reproșează ironia – „Ironizezi continuu”, repetă, supărată, dna Pârvolescu. Alții, ca de pildă dl. Cernat, își reproșează lipsa de ironie și „lectura literală”. Vai, amîndoi au dreptate!, dar, ca-n *Două loturi*, viceversa. De pildă, când dna Pârvolescu scrie că „îl ironizezi la un moment dat pe Sebastian pentru că vorbește despre «coama leonină» a lui Nae Ionescu”, ea greșește, căci nu-l ironizam defel, ci, duioasă cu el și cu trista lui iubire, înregistram o probă a interesului său pentru Nae. Așa că lecția despre frizurile interbelice pe care mi-o servește comentatoarea: „cei mai

mulți bărbați purtau părul dat pe spate”, nu zic că-i lipsită de interes – îmi este utilă, căci mă lămurește în care anume felie a interbelicului a trăit dna Pârvolescu –, dar este în afara discuției. Iar când dl Cernat îmi reproșează „lectura literală” a sintagmei sebastianești „ecarisaj moral”, eu eram de fapt ludic-ironică. Curat viceversa!

Iar tonul meu, din moment ce nu eu am scris articolele lui Sebastian, ci el însuși, nu are de ce să afecteze fondul cărții. Fond pe care numai dl Cernat îl recunoaște (cu nuanțe care îl privesc, nu degeaba sîntem în spațiul interpretării), nu și ceilalți contestatari ai mei.

Apoi, unii dintre contestatarii cărții mele sînt iritați de portretul psihologic pe care i-l fac lui Sebastian. Prefăcîndu-se a nu ști că Sebastian a fost un prozator de inspirație strict autobiografică, care își proiecta problemele proprii în literatură, și căruia contemporanii i-au identificat instantaneu modelul personajelor, dna Pârvolescu – care altfel mă acuză: „De ce nu-l crezi niciodată?” [pe Sebastian] – se scandalizează acum că-l cred, că îi iau în serios mărturisirile din roman. La fel l-au crezut și prietenii lui criterioniști, iar dezmințirile lui Sebastian, cum că personajele n-ar avea cheie, n-au rezistat la verificare.

Dna Pârvolescu este nemulțumită și că, pentru a descrie relațiile dintre Nae Ionescu și Sebastian, am folosit cuvintele „stăpîn” și „slugă”, care îi sună peiorativ. Pentru dl Cernat, la fel, ideea de Nae-stăpîn este iritantă: „de ce am exclude faptul că Sebastian putea vedea în Nae nu atît un «stăpîn» iubit masochist, din «nevoia de a suferi», cît un frate mai mare [...]?”. Cu alte cuvinte, cuplul conceptual *stăpîn – slugă*, este un concept hegelian de relație, ce descrie dialectica întîlnirilor și înfruntărilor umane, un concept care derivă din „mișcarea recunoașterii”, este considerat de acești comentatori o ofensă la adresa eroului cărții mele. Hotărît, mi-am supraestimat comentarii atunci cînd, utilizînd un loc comun al filosofiei – pe care alți comentatori ai cărții mele l-au identificat instantaneu, fără nici o dificultate, de pildă dl Vladimir Tismăneanu – m-am mulțumit să-l pomenesc în text ca „filosof al recunoașterii”. Pretenția dnei Pârvolescu de a-i da bibliografie este, vai, întemeiată: dacă nu-l știa pe Hegel din cultura generală, avea într-adevăr nevoie de o trimitere explicită la el; dar putea să-și cruțe imaginea și să mi-o ceară personal, fără să se dea în spectacol.

Presupun că în curînd o să îmi ceară bibliografie și demonstrație pentru fiecare cuvînt pe care o să-l scriu, ba chiar și pentru literele alfabetului. Să mă execut acum pentru măcar încă o reclamație a dnei Pârvolescu, pentru simbolul Sfîntul Sebastian ca patron al homosexualilor: „Bazîndu-te pe o simplă notă a unei nepoate a lui Sebastian care nici nu-l cunoștea – o spui chiar tu, «unchiul necunoscut» – pomeniști, fără a exprima vreo rețineră sau îndoială, ipoteza că Sebastian și-a ales pseudonimul de la Sfîntul Sebastian, «le saint patron de gays»”, scrie dna Pârvolescu. Răspund: 1. Nepoatele lui Sebastian nu l-au cunoscut, dar și-au cunoscut totuși tații, pe cei doi frați ai lui Sebastian. 2. Vina mea, că nu „exprim nici o rețineră sau îndoială”, este totuși mică: eu știam că Sfîntul Sebastian cel cu trupul străpuns de săgeți este patronul homosexualilor. În mod normal, ar fi trebuit să știe și dna Pârvolescu, dacă nu din altă parte, măcar din Negoiteșcu: din moment ce a scris despre *Straja dragonilor*, presupun că a și citit-o; iar Negoiteșcu și, printr-o notă de subsol, îngrijitorul ediției întîi au lămurit problema.

Dar dna Pârvolescu, în candoarea sa, mă admonestează și pentru altceva: „Spunînd că doar consenmezi ipoteza nepoatei «nous avons longtemps cru que Sebastian et ses deux frères étaient des cryptohomosexuels» sugerezi că,

Trebuie să recunosc că am început să mă plictisesc să răspund acestor obiecții prezumțioase.

Criticilor mei

dacă tu nu extinzi analiza în această direcție, ea este totuși una de exploatat”. Hm! să mirii și eu ca personajul meu: aici sînt împachetate mai multe chestiuni. În mod cert, eu am refuzat *explicit* să intru în discutarea orientării sexuale a lui Sebastian. Ține de manierele critice ale dnei Pârvolescu să îmi intenteze **proces de intenție pentru ceva ce n-am făcut**, adică pentru că nu m-am declarat scandalizată de această ipoteză. Înțeleg că ipoteza homosexualității este, pentru dna Pârvolescu, una atît de infamantă, încît socotește că ar fi fost obligația mea să apăr onoarea lui Sebastian în fața unei asemenea infamii morale. Dar eu, măcar de cînd am învățat *Alcibiade* și *Banchetul*, în semestrul al II-lea al studenției mele, cred că homosexualitatea nu este o problemă de morală, ci un comportament sexual natural, legitim și nepervers, care poate fi constatat și descris etc., dar care nu are de ce să fie judecat prin categoriile moralei. Și, dacă bine-mi aduc aminte, parcă și-n România s-a renunțat de oarece vreme la inculparea homosexualilor.

Trebuie să recunosc că am început să mă plictisesc să răspund acestor obiecții prezumțioase. De pildă, cînd dl Cernat îmi reproșează: „Ce relevanță are, în context, aluzia – bazată pe fragmente diaristice ambigue – privind o posibilă infirmitate sexuală de la 17 ani”, eu îi răspund că are, și încă mare, din moment ce Sebastian a suferit atîta din dragoste și din moment ce eu l-am descris în cartea mea nu numai ca pe un caz al dramei evreiești din România interbelică, ci și ca pe un caz mai profund, de dramă general-umană, pentru care contează nu numai timpul istoric rău, ci și datul biografic.

Cînd dna Pârvolescu spune că n-am „acoperire” să-l consider pe Sebastian „cel mai năist” dintre elevii lui Nae Ionescu, îmi vine nu să îi aduc aminte că am acoperire, pentru că de 19 ani încoace am tot scris și cărți, și studii despre „elevii” lui Ionescu, ci să-i citez din celălalt Ionescu, din Eugen: acesta saluta că Sebastian, „dușmanul meu (cînd era din șleahta lui Mircea Eliade)”, s-a „liberat de năisme și alte eliadisme”. Cînd dna Pârvolescu îmi obiectează că-l descriu pe Sebastian „după ruptura din 1934, depresiv, bețiv, își pierde nopțile prin «crîșme» și a doua zi se plînge de oboseală”, merită oare să-i spun că, nepermițîndu-mi să batjocoresc bolnavii și bolile, în cartea mea nu există cuvîntul „bețiv”? Cuvîntul îi aparține chiar dnei Pârvolescu. Și nu în jurnalul meu se află însemnări precum: „sila de a fi treaz, un gust groaznic de a bea, de a dormi, de a uita. Mi se pare că sunt la limită”; „Băusem mult, dinadins. (Aș bea mereu, ca să uit)”; „Aș bea, ca să uit – și am atîtea de uitat. [...] am sfîrșit prin a mă îmbăta groaznic, una din cele mai teribile beții din viața mea. Eram abrutizat, nu mă mai gîndeam la nimic, eram fericit”, ori altele la fel.

La mijlocul anilor '80, am primit de la un editor francez, care trimitea în România pachete gratuite cu cărți, un *Larousse* de filosofie: lucios, colorat și minunat. La litera P, articolul „paranoia” este ilustrat cu o fotografie a lui Rousseau, sub care scrie: „Jean-Jacques Rousseau, une confession de paranoïaque”. După cîteva ceasuri de emoție, am digerat „ireverența”, recunoscînd în sinea mea

că este semnul unei culturi adulte să își permită sinceritatea de-a ilustra o boală psihică cu imaginea unuia dintre marii ei filosofi și scriitori. Și m-am întrebă cînd se va putea scrie și în România – eram în plin ceaușism – atît de liber, de dezinhibat, de fără tabuuri. Cînd se va putea pune, de pildă, într-un dicționar de filosofie, un articol despre nebunie, ilustrat cu fotografia lui Eminescu, să zicem. După căderea socialismului real românesc, am încercat să scriu așa cum gîndesc, așa cum cred. Am pățit-o mereu. Acum, după reacțiile violente la cartea mea, mă întreb din nou: cînd vom înceta să avem o „mitologie culturală de apărare”, în loc să avem o **cultură de descris și de analizat**.

Dna Pârvolescu protestează că n-am scris nicăieri că Sebastian „e un om frumos”, că l-aș fi descris prin trăsături invariabil negative (voi reveni asupra afirmației, arătînd că e gratuită), dl Iovănel mă acuză de confuzii „triviale”, dl Cristea-Enache mă învinuiește că folosesc „epitete și etichete” care sînt „jignitoare” pentru Sebastian, „disgrațioase” și „compromițătoare pentru autoare”. Prin prejudecată publică, lui Sebastian i-a fost adjudecat un fond fix de cuvinte în care este permis să oficieze lauda lui. Iar eu, în cartea mea, folosind și alte cuvinte din vocabularul limbii române decît „sebastianeza de bază”, am ieșit din el. Maeștrii mei, vii și morți, m-au învățat să scriu cum gîndesc. Sînt, vorba lui Socrate, un autor „grosolan”, „fără rafinement”, unul de-a dreptul „vulgar”, pe care „nu-l interesează decît adevărul”.

În spiritul adevărului, mi se pare interesant să arăt ce fals comentează dna Pârvolescu volumul meu: „Nu-i acorzi [lui Sebastian], în toată cartea, nici măcar o circumstanță atenuantă, darîmite o însușire pozitivă”, scrie d-sa. Mă rog: următoarele însușiri ale lui Sebastian, toate prezente în cartea mea: inteligența, talentul, verva stilistică (uneori „îndrăcită”, da), faptul că era informat și cult, precocitatea, fidelitatea în iubire și în prietenie, sentimentul onoarei față de Nae Ionescu, demnitatea cu care vorbește despre această relație și despre iubirea sa etc. nu sînt, pentru dna Pârvolescu, calități? Nu am apăsător eu destul pe iubirea lui Sebastian pentru Nae ca scuză miraculoasă? N-am scris eu că faptele de iubire au miraculoasă însușire de a fi intangibile în fața criticii raționii? Și n-am repetat oare pînă la saturație că Sebastian s-a comportat **normal** pentru locul și timpul său? Nu este oare **normalitatea** o explicație și o scuză permanentă pe care am subliniat-o în favoarea lui?

Tot în spiritul adevărului obținut prin detabuizare îi voi răspunde și dlui Cristea-Enache, neliniștit de următoarele două lucruri simultan: 1. că, după asemenea analize cum am făcut eu, nu mai rămîne nici un autor român imaculat din punct de vedere moral: „ștacheta cerințelor Martei Petreu este atît de înaltă [...] încît, din agitata epocă interbelică [...] nu vom găsi un singur spirit pur, în sensul reducionista care Marta Petreu operează în cazul lui Sebastian”; 2. că, după o asemenea analiză, Eliade, Cioran și alții, asupra cărora s-a căzut de acord că ar fi „vinovați” politic, ar putea fi dezvinovați: „Marta Petreu are o concepție curioasă asupra condensării și, respectiv, relativizării vinii de a fi extremist. [...] cu cît se pune mai multă presiune pe rătăcirea unui Mihail Sebastian, cu atît rătăcirea unui

h m. Mirii și eu și scîncesc, ca Sebastianul meu – deloc erou, deloc fără prihană, cu succese și eșecuri, un om și el acolo, care-a iubit și-a greșit –, iar nu ca „eroul Sebastian” din vulgata românească.

Precizare

Cine are ochi de văzut, să vadă

Răspund aici doar la cea mai gravă afirmație pe care dna Petreu o face în ce mă privește (a se vedea numărul trecut al revistei), și anume că aș inventa articole, se subînțelege, ca să-mi susțin teza.

Îi sugerasem dnei Petreu: „Ar fi fost deci firesc să prezinți *Cuvântul*, altfel spus *contextul*: un ziar care, până în toamna lui 1933, era un cotidian independent politic și de informație”... Dumneaei răspunde, citez: „Nici obiecția dnei Părvulescu, că «Ar fi fost deci firesc să prezinți *Cuvântul*» [a se remarca omisiunea falsificatoare n.m., I.P.] nu este adecvată, din moment ce eu nu am făgăduit o carte de istoria presei ori de istoria ziarului *Cuvântul*, iar un articol [al lui Sebastian] cu titlul *Familia Cuvântului* [eu am scris corect: *Familia „Cuvântul”*, n.m. I.P.], pe care chipurile l-ai găsit dna Părvulescu în *Cuvântul*, și pe care eu l-aș fi răstălmăcit, aș vrea să îl citesc și eu, dacă există. Dar **nu există**: a fost inventat la minut de dna Părvulescu”. În loc de alt răspuns, iată fotocopiata articolului din *Cuvântul*:

Se pare că pentru dna Petreu, altminteri profesoară de filozofie, lucrurile pe care nu le are în fața ochilor, nu există. Să adaug: nu eu trebuia să cunosc articolul, ci domnia sa, pentru că nu eu am scris o carte despre Sebastian, ci dna Petreu. Nu eu mă socotesc infailibilă, ci dânsa. Și, cu siguranță, nu eu îi acuz pe cei care-mi aduc obiecții **că inventează articole** și nu eu îi jignesc pe toți și pe fiecare în parte fiindcă au îndrăznit să-mi critice cartea. Dna Petreu ar fi putut, cel mult, să spună altceva: că e discutabil dacă e vorba de un titlu sau de un subtitlu (personal cred că e vorba de câteva pagini cu articole de sine stătătoare, cum se și vede, așezate sub genericul *Cuvântul din 4 noiembrie 1924 până astăzi*). Acuzația dumneaei, de fals intelectual, arată un anumit tip de gândire, pe care o las pe dna Petreu să-l califice, fiindcă e specialistă în adjective.

■ Ioana Părvulescu

Mircea Eliade se relativizează. Și, invers...”

Întii, să răspund succint, delimitându-mă de confuziile și falsificările dlui Cristea-Enache: 1. Pe mine nu m-a interesat *morală* lui Sebastian, ci traectoria lui; despre morală lui am vorbit punctual, numai atunci când Sebastian însuși a emis, în numele principiului „incompatibilităților”, judecăți morale aspre despre diverse persoane. 2. Am scris negru pe alb că nu este vorba de a-l scuza pe Eliade (sau pe altcineva) pentru faptele lui (v. p. 228, dar și altele).

Și-acum, pe larg, despre problema de fond care îl neliniștește pe dl Cristea-Enache, aceea că nu ar exista nici un intelectual român interbelic care să treacă examenul de „extremism măcar adjectival, dacă nu ideologic”. Cred că nu are dreptate, cred că vom găsi autori care nu au avut nici măcar cochetării momentane cu extremismul, fie el de dreapta sau de stînga.

Dar să presupunem, de dragul discuției, că nu vom găsi nici unul, nici măcar unul singur, pentru că epoca a fost complicată, schimbătoare, imprezvizibilă.

Nu cumva din cauza asta sint așa de antipatizate acum cercetările despre istoria dreptei intelectuale românești, pentru că ne temem că nu vom găsi nici un intelectual care să nu fi cochetat, la un moment dat, cu dreapta reacționară, uneori chiar extremă? Dacă așa or fi stînd lucrurile (eu cred că nu, dar admit pe moment că așa ar sta!): trebuie oare să renunțăm la istoria literară și la istoria ideilor din cauza asta? Nu este oare mai interesant și mai fecund pentru sănătatea mentală națională de azi să știm pe ce zăcămint ideatic stăm? Dacă așa ar sta lucrurile, dacă în perioada interbelică nu a existat nici un intelectual care să nu fi căzut măcar o clipă în extremismul de dreapta, oare această constatare nu ne-ar da un instrument nuanțat de înțelegere pentru trecutul nostru? Poate că am descoperi în felul acesta cauza căderii în boli și mai grave, cum au fost legionarismul, antisemitismul ca politică de stat, ceaușismul etc. Iar dacă am ajunge să constatăm că toți intelectualii interbelici au fost de dreapta reacționară, ba chiar extremă, asta, la urma urmelor, tot nu ar avea nici un fel de consecințe asupra statutului lor estetic, căci nu este vorba despre excluderea autorilor din istoria culturii române, ci despre buna lor cunoaștere. Nu ar fi puțin lucru să citim textele trecutului fără iluzii (politice), zic eu. În istoria unei culturi, adevărul, chiar dacă amar, e mai bun, după părerea mea, decît autoiluzionarea.

Apoi: nu cumva prima neliniște a dlui Cristea-Enache se bate cap în cap cu a doua, cu bănuiala că l-aș scuza pe Eliade etc.? Eu cred că da. Însă, din moment ce am scris negru pe alb că nu este vorba de a-l scuza pe Eliade, dl Cristea-Enache ar fi trebuit să se abțină de la divagații și falsuri.

În același timp, dacă toată lumea a fost extremistă (chiar și la nivel de „extremism măcar adjectival, dacă nu ideologic”, cum scrie dl Cristea-Enache), atunci intelectualii extremiști, precum Cioran și Eliade etc., ar avea o circumstanță atenuantă, beneficiind de scuza că au contractat o boală sistemică, căreia n-ar fi avut cum să i se sustragă. Ar beneficia, cu alte cuvinte, de scuza conformismului social și de cea a contextului istoric.

Și, în sfîrșit, să spun încă o dată ceea ce am scris în cartea mea, dar dl Cristea-Enache și alții s-au făcut că nu înțeleg: faptul că Sebastian (un evreu, nu-i așa) s-a lăsat influențat de ideile lui Nae Ionescu ne face să înțelegem mai ușor de ce Eliade, Cioran și ceilalți s-au lăsat de ei seduși, peste o vreme, de ideile (devenite și mai nocive) ale aceluiași mentor și ale epocii. Faptul că Sebastian s-a putut desprinde de aceste idei (iar eu i-am arătat în carte nu numai amăgirea, ci și dezmeticirea) ar trebui să ne facă mai încrezători și

în dezmeticirea, adesea pusă sub semnul îndoielii, a lui Cioran, a lui Eliade, a lui Noica etc.

Ce am scris eu nu e deloc greu de înțeles, nu este nici scandalos, nici imoral. Dimpotrivă. Și să nu uităm ce am subliniat mereu: că extremismul românesc a izvorît nu numai din surse interne, ci că a fost și un fenomen de imitație a Europei.

Falsificîndu-mi textul (eu am scris clar de ce a publicat Sebastian prefața lui Nae Ionescu la romanul său: pentru că voia să fie „un om de onoare”, v. p. 132, adăugînd și alte nuanțe, complementare), dna Părvulescu îmi dă o strașnică lecție despre cum trebuie înțeleasă vizita, din august 1934, a lui Sebastian la Nae Ionescu.

Să ne amintim că în iulie 1934 lui Sebastian îi apăruse romanul *De două mii de ani*, că scandalul în jurul lui și al prefeței antisemite scrise de Nae Ionescu izbucnise. Să ne amintim că, în prefața lui, Nae Ionescu l-a respins pe Sebastian cu toate problemele cu care acesta venise la el, ba mai mult, că i-a retras calitatea de *om*, recunoscîndu-i-o numai pe cea de *evreu* de la Dunărea Brăilei; să ne amintim că l-a condamnat, împreună cu întreg neamul evreiesc, la frig și întuneric, și că, postîndu-se în locul lui Dumnezeu, a afirmat că pentru evrei nu există mîntuire.

Dna Părvulescu vrea să demonstreze lipsa mea de pătrundere psihologică și deci să arunce în aer interpretarea mea de „psihanalistă improvizată”, cum mă numește. Așa că dă o interpretare proprie pentru vizita lui Sebastian la Nae Ionescu, în august 1934, în toila scandalului. O transcriu pe scurt, din lipsă de spațiu:

Dna Părvulescu: „Măcar încă o interpretare e perfect plauzibilă. [...] Cauza pentru care Nae Ionescu îi oferă lui Sebastian un costum alb [...], e limpede spusă în scrisoarea: «Joi dimineața am plecat la Balcic [...] seara urma să mă întorc [la București].» Așadar, avea un singur costum, cel de pe el, desigur că mototolit de drum. Or, invitat și acceptînd să rămînă la Balcic mai multe zile – suntem în interbelic! – avea nevoie de o ținută decentă. Nimic mai politicos, mai firesc, decît să primească [...] un costum curat, de vară. [...] A da cuiva un costum pentru un sejur neprevăzut e, în interbelic, un lucru la fel de obișnuit cu a pune un tacîm în plus la masă, pentru un musafir picat pe neașteptate. Răspunsul sugerat de tine la întrebarea formulată falacios – «De ce s-a lăsat Sebastian deghizat ca o păpușă?» – e altul. Și anume: «din plăcerea masochistă de a i se supune». Nu cumva și plăcerea omului civilizat de a purta haine curate în loc de cele transpirate pe [sic!] drum (suntem în august) e tot masochistă? Iți reiei formula bășcălioasă, descalificantă pentru un cercetător onest, și citeva pagini mai încolo” etc. etc.

(Dna Roxana Sorescu, o altă comentatoare a acestei secvențe din cartea mea, a făcut de asemenea o altă lectură pentru vizita lui Sebastian la Nae Ionescu. Iar eu recunosc că e o interpretare ingenioasă; un singur detaliu mă deranjează: *De două mii de ani* nu a fost terminat în toamna anului 1933, ci în primăvara anului 1934, deci nu i-a fost dat lui Nae în ultimele 45 de zile ale *Cuvîntului*, ci mult mai tîrziu; iar asta încurcă o parte din raționamentul elegant al dnei Sorescu. Regret că fac acest comentariu într-un articol polemic cu alții, dar nu cred că voi mai scrie și un articol de „discuții-calme-pur-și-simplu”).

Hm. Mirii și eu și scîncesc, ca Sebastianul meu – deloc erou, deloc fără prihană, cu succese și eșecuri, un om și el acolo, care-a iubit și-a greșit –, iar nu ca „eroul Sebastian” din vulgata românească. ■

